

ӨӘЖ 34.05

Нурекешов Талап Кайратович

докторант, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.

e-mail: nurekechovt@mail.ru

**ШЕТ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ ЖАҢАРТЫЛАТЫН ЭНЕРГИЯ КӨЗДЕРІН ПАЙДАЛАНУ МЕН
ДАМУЫ САЛАСЫНДАҒЫ УӘКІЛЕТТІ ОРГАНДАРЫНА САЛЫСТЫРМАЛЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ
ТАЛДАУ**

Жаңартылатын энергия көздерін дамытумен айналысатын шет мемлекеттерінің органдарының құқықтық мәртебесі мемлекеттің басқару нысаны мен құрылым нысандарына байланысты ерекшеленеді.

Түйін сөздер: энергия, жаңартылатын энергия көздері, энергетикалық сектор.

Правовой статус органов иностранных государств, занимающихся разработкой возобновляемых источников энергии, отличаются, прежде всего, в зависимости от форм правления и структуры государства.

Ключевые слова: энергия, возобновляемые источники энергии, энергетический сектор.

The legal status of foreign authorities involved in the development of renewable energy sources differs, first of all, depending on the forms of government and the structure of the state.

Keywords: energy, renewable energy, energy sector

Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру жөніндегі уәкілетті орган бұл, жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруды жүзеге асыратын мемлекеттік орган [1].

Жаңартылатын энергия көздерін дамытумен айналысатын шет мемлекеттерінің органдарының құқықтық мәртебесі мемлекеттің басқару нысаны мен құрылым нысандарына байланысты ерекшеленеді.

Мәселен, АҚШ мемлекетінде жаңартылатын энергетика саясатында құзырлы орган федералды орган және әрбір штатының жекелеген органдары қызмет атқарады. АҚШ мемлекетінде жаңартылатын энергия саласындағы бірден бір құзырлы орган Энергетика министрлігін болып табылады (Department of Energy). АҚШ энергетика министрлігінің негізгі миссиясы ұлттық, экономикалық және энергетикалық қауіпсіздікке қол жеткізе отырып энергия, қоршаған ортаны қорғау және ядролық мәселелерді ғылыми және технологиялық шешімдерді қабылдау негізінде Американың қауіпсіздігі мен жетілуін қамтамасыз етуге бағытталған. АҚШ энергетика министрлігі тиімді, таза және қолжетімді энергетиканың дамуын қолдау арқылы энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ықпал етеді. Министрлік сонымен қатар, америкалық экономикалық бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету және американдықтардың өмір сүру жағдайын

жақсарту мақсатында инновациялар мен жаңалықтар ашу үшін, ғылыми зерттеулердің федералды қаржыландырылуын басқарады [2].

Жаңартылатын энергия көздеріне қатысты бағдарламалық басқарма құрамында энергетикалық тиімділік және жаңартылатын энергия көздері басқармасы (Office of Energy Efficiency and Renewable Energy) қызмет етеді. Бұл басқарма Америка энергетика министрлігінің бір бөлігі ретінде жаңартылатын энергия көздерінен алынатын энергияның экономикадағы дәстүрлі энергетикамен бәсекелестігін қамтамасыз ету үшін инновациялық технологиямен ғылыми зерттеу желілерін басқара отырып энергетика стратегиясы арқылы американың дамуында елеулі орынды иеленеді.

АҚШ энергетика министрлігінің құрамына сонымен қатар ұлттық жаңартылатын энергетика зертханасы да кіреді. Оның қызметінің мәні экологиялық таза энергия көздерін өндіру мен технология және әдістердің энергетикалық тиімділігін қамтамасыз ету, солармен байланысты ғылым мен техниканы дамыту, барлық деңгейде энергетикалық желілердің интеграциясы үшін инновация мен білімді қалыптастыру [2].

Австралия үкіметі әрдайым заңи тетіктер арқылы алдыңғы қатарлы технологиялар енгізу, арнаулы мемлекеттік бағдарламаларды қаржыландыру энергия тұтыну саласын қадағалауда заңнамалық бастамашылық ету құқығын пайдалану арқылы энергетиканын

тиімділігін арттыру мен үнемдеуде кең ауқымды қолдау жасап отыр. Австралияда энергетикалық тиімділік пен энергетиканың үнемделуі мен тікелей айналысатын мемлекеттік органдар бар. Энергетикалық тиімділік және энергетиканы үнемдеудегі негізгі органдарға мыналарды жатқызамыз:

Энергия жөніндегі үкіметтік кеңес (the Ministerial Council on Energy) – Австралия үкіметінің үкімет аралық кеңесі қабылдайтын ұлттық энергетикалық саясатының нәтижесі негізінде Австралия үшін экономикалық және экологиялық басымдықтар ұсынуға жауапты австралия энергетика нарығының ұлттық саяси және үкіметтік органы.

Австралия энергия жөніндегі үкіметтік кеңесі австралия үкіметінің бастамасымен 2001 жылы маусым айында құрылды. Оның негізгі мақсаттары:

- Австралия энергетикалық секторының болашақта орын алуы мүмкін мәселелерін шешуде саясат қалыптастыру мен оның жұмысын үйлестіру және оған ұлттық қадағалауды қамтамасыз ету;

- Энергетикалық сектордың интеграциясы барысында қоршаған ортаға қолайлы ықпал ету жөніндегі кең ауқымды мәселелерге ұлттық жетекшілік ету [3].

Австралия Үкіметтерінің Кеңесі (The Council of Australian Governments (COAG)) - Австралия үкіметаралық форумының жүйесі. Аталған орган Федералды үкімет пен штаттар үкіметінің өзара бірлесе отырып әрекет етуді қажет ететін салалар бойынша ұлттық сипаттағы реформалардың орындалуына мониторинг жасау және дамыту, бастамашылық жасау қызметін атқарады. Австралия Үкіметтерінің кеңесі мүшелері құрамына премьер министр, штат және аумақ басшылары мен министрлері, австралия жергілікті өзін-өзі басқару органдары ассоциациясының президенті кіреді.

Сонымен қатар премьер министр жанындағы энергетикалық тиімділікті арттыру саласы бойынша мақсатты топ (Prime Minister's Task Group on Energy Efficiency) – мақсатты топ үшін жобалар шешімі мен баяндама әзірлеу, кеңес беру, ақпараттандыру бойынша кеңесшілер тобы қызмет атқарады.

Жалпы, австралия үкіметі департаменттер және агенттіктерден тұрады. Соның ішінде жаңартылатын энергия көздеріне қатысты жұмыс жасайтын Австралия жаңартылатын энергетика көздері жөніндегі агенттік (Australian Renewable Energy Agency) 1 шілде 2011 жылы Австралия

жаңартылатын энергия жөніндегі агенттік туралы заңының қабылдануы негізінде құрылды. Австралия жаңартылатын энергия агенттігі туралы заңы агенттіктің мақсаты мен міндеттерін анықтай отырып, агенттіктің қызметін ұйымдастыру, оның құзыреті, жаңартылатын энергия көздері технологиясына қатысты қаржылық қызмет секілді мәселелерді реттейтін нормативтік құқықтық актісі. Аталған заң актісінің мақсаты мынандай:

- Жаңартылатын энергия көздері технологиясында бәсекелестікті қамтамасыз ету;

- Австралияда жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды дамыту. Осы заңның 8-бабына сәйкес, агенттіктің қызмет түрлері келесі мәселелер үшін қаржылық көмек көрсету:

- жаңартылатын энергия көздері саласында технологияны зерттеу; немесе жаңартылатын энергия көздері технологиясын жасау, демонстрациялау комерциялизациялау;

- жаңартылатын энергия көздері туралы ақпаратты сақтау немесе бірлесе отырып қолдану;

- қаржылық көмек көрсету мақсатында келісім шарттар жасасып ол келісімшарттарға жетекшілік ету;

- жаңартылатын энергия көздері технологиясына қатысты ақпараттарды анықтау, жинау және талдап тарату;

- жаңартылатын энергия көздері технологиясына қатысты министрге келесі мәселелер бойынша ұсыныстар мен кеңес беру:

- 1) жаңартылатын энергия көздері технологиясының бәсекеге қабілеттігін арттыру;

- 2) Австралияда жаңартылатын энергия көздері технологиясын арттыруға қатысты ұсыныстар;

- 3) Жаңартылатын энергия көздері секторындағы технология саласында тәжірибені жақсарту туралы ұсыныстар;

- 4) Жаңартылатын энергия көздері технолоиясын қолдануды кеңейу жөнінде ұсыныстар; ережелермен көзделген кез-келген функциялар;

- агенттікке осы заң арқылы немесе достастықтың өзге заңдарымен жүктелген кез келген функциялар;

- осы қызметтерді жүзеге асыру үшін кез келген қызмет түрін жасай алады [4].

Жаңартылатын энергия көздері саласындағы келесі құзыретті орган таза энергетикалық реттеуші (Clean Energy Regulator), яғни мемлекеттің энергетикалық нарығында жаңартылатын энергия көздерін қолдау бағдарламаларының жүзеге асырылуына

қадағалау жасайтын органы. Осы органның құқықтық мәртебесімен қызметтің тәртібі 2011 жылғы №163 таза энергетикалық реттеуші туралы (Clean energy regulatorly act) заңымен реттеледі. Осы заңға сәйкес, реттеуші органның келесі қызметі мен құзыреттері анықталады:

- климат өзгерісі заңнамасымен берілген қызметтер;
- заң актілерімен бекітілген кез келген қызметтер;
- өзінің қызметін жүзеге асыру үшін кез келген әрекет жасай алады. Реттеушінің құзыреттері:
- реттеуші өзінің функциясын орындау үшін кез келген әрекеттер жасауға құзыретті;
- өзінің құзыретін жүзеге асыру масатында реттеуші органның келісім шарт жасасу құзыреті шектелмеген;
- реттеуші жасаған кез келген келісім шарт достастық атынан жасалынған болып есептелінеді;
- реттеушінің кез келген нақты немесе меншігі Достастық атынан иеленеді;
- реттеушінің кез келген қарысы Достастық қаржысы болып саналады;
- реттеуші иелігінде Достастық меншігінен басқа ешқандай мүлік болмауы тиіс [5].

Үндістан жаңартылатын энергия көздері мемлекеттік органдарының тәжірибесі де өзіндік ерекшеліктерге ие. Үндістанның жаңа және жаңартылатын энергия көздері министрлігі жел энергетикасы, кіші гидроэнергетика, биогаз және күн энергетикасы секілді энергияның жаңартылатын түрлері саласында халықаралық ынтымақтастық орнату және осы салада интеллектуалдық меншікті қорғау, зерттеулер жасай мен осы саланың қызметін үйлестіру мен дамытуда жауапты мемлекеттік орган болып табылады. Министрлік жаңа және жаңартылатын энергия көздеріне қатысты мәселелердің барлығы бойынша шешуші роль атқарады. Министрліктің жалпы елдің энергетикалық қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында жаңа және жаңартылатын энергия көздерін қолдануды ждәмытуды көздейді. Министрліктің қысқаша тарихи даму сатыларына келетін келесіден тұрады:

- 1981 жылы Қосымша энергия көздері жөніндегі комиссия;
- 1982 жылы Дәстүрлі емес энергия көздері бойынша департамент;
- дәстүрлі емес энергетика бойынша министрлік 1992;
- 2006 жылы дәстүрлі емес энергетика

бойынша министрлік жаңа және жаңартылатын энергия көздері бойынша министрлік болып атауы өзгертілді. Үндістанда жаңа және жаңартылатын энергия көздерін дамытуға қызығушылық соңғы уақытта энергетикалық қауіпсіздік мәселесінің артуымен байланысты.

Министрліктің миссиясы мыналарды қамтамасыз ету:

- энергетикалық қауіпсіздік: мұнай импортына тәуелділік деңгейін төмендету, отынның баламалы түрлерін енгізу (көмірсутек, биоотын, синтетикалық отын) және оларды енгізу арқылы мұнайға сұранысты төмендету;
- таза энергетика үлесін арттыру: энергияның жаңартылатын түрлері (био, жел, су, күн, геотермалды және ағынды);
- энергияның болуы және қолжетімділігі: Ауыл, қала, өндірістік және коммерциялық секторда жылумен қамтамасыз ету және тағам жасауда қосымша энергиямен қамтамасыз ету;
- энергетикалық үнемділік: экономикалық және бәсекеге қабілетті, ыңғайлы, қауіпсіз және тиімді жаңа және жаңартылатын энергия түрлеріне басымдық беру;
- энергетикалық құралдар: жеке басқа шаққандағы энергияның көлемін арттыру [6].

Сонымен жаңартылатын энергия көздерін пайдалану мен дамытудағы мемлекеттік органдар дегеніміз – заңнамаға сәйкес бекітілген өзіндік құрылымы бар, жаңартылатын энергия көздерін пайдалану мен дамытуда мемлекеттік қызметін іске асыратын және сол қызметті атқару үшін биліктік құзыретке ие мемлекеттік аппаратының бөлшегі.

Қолданыстағы ҚР және шет мемлекеттерінің заңнамасы мен тәжірибесі отандық жаңартылатын энергия көздерін пайдалану мен дамытудың мемлекеттік органдары қызметін жетілдіруді қажет ететінін көрсетті. Осыған байланысты келесі ұсыныстарды келтіреміз:

ҚР энергетика министрлігінің министрлік миссиясы қатарына республикада жаңартылатын энергия көздерін дамытуға үнемі жағдай жасау арқылы жаңартылатын энергия көздерінің бәсекеге қабілеттігін қамтамасыз ету деген міндет енгізген жөн.

Қазіргі кезде табиғи ресурстарды үнемдеу мақсатында жаңартылатын энергия көздерін жаппай енгізу үрдісі орын алып отыруына байланысты жаңартылатын энергия көздерін пайдалану мен дамыту саласындағы мемлекеттік реттеу органдарының қызметі жетілдірілуі тиіс. ҚР энергетика министрлігі қарамағындағы

жаңартылатын энергия көздері департаменті қызметін жетілдіру ұсынамыз. Департамент қарамағына қызмет ету ерекшелігіне қарай жаңартылатын энергия көздерін енгізу мен дамыту қатынастары қатысушыларының қызметін мемлекеттік қолдау басқармасын құру керек. Осы басқарманың қызметінің бағыттары келесідей болуы тиіс:

- жаңартылатын энергия көздері инвесторларымен байланыс орнату;
- жаңартылатын энергия көздері тұтынушыларымен жұмыс;
- жаңартылатын энергия көздері жөнінде құқықтық көмек көрсету;
- жаңартылатын энергия көздерін

пайдалануды насихаттау.

Жергілікті атқарушы органның жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудағы қызметін жетілдіру мақсатында жаңартылатын энергия көздерін қолдау туралы заңына келесі нұсқада толықтырулар енгізген жөн:

- Жер заңнамасына сәйкес мемлекеттік кадастрға жаңартылатын энергия көздерін орналастыру бойынша ұсыныстар беруге құқылы;
- Жаңартылатын энергия көздері үшін жерді алып қоюға және жаңартылатын энергия көздерін пайдалану үшін санаттарын ауыстыруға ұсыныс беру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 шілдедегі N 165-IV Заңы.
2. АҚШ энергетика министрлігінің сайты // <http://www.Energy.gov/mission>.
3. Ministerial Council on Energy 11 December 2003 Report to the Council of Australian Governments Reform of Energy Markets // <http://www.efa.com.Au/Library/MinCouncilonEnergyRpttoCOAG.pdf>.
4. Australian Renewable Energy Agency Act 2011 // <https://www.legislation.gov.au/Details/C2012C00629>.
5. Clean Energy Regulator Act. – 2011. - №163 // <https://www.legislation.gov.au/Details/C2011A00163>
6. Үндістан жаңа және жаңартылатын энергия көздері министрлігінің ресми сайты // <http://mnre.gov.in/mission-and-vision-2/mission-and-vision/role-mnre/>.

Нурекешов Талап Кайратович

Лауазымы: докторант, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.

Почталық мекен-жайы: 071400, Семей қ., Абая көшесі 14

ұялы тел: 87753993850

Шет мемлекеттерінің жаңартылатын энергия көздерін пайдалану мен дамыту саласындағы уәкілетті органдарына салыстырмалы құқықтық талдау.

Нурекешов Талап Кайратович

Должность: докторант, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г.Семей

Почтовый адрес: 071400, г. Семей, ул. Абая 94

сот.тел: 87753993850

Сравнительный правовой анализ компетентных органов в области использования и развития возобновляемых источников энергии иностранных государств.

Nurekeshov Talap Kayratovich

Position: Doctoral student, Kazakh Humanitarian Juridical Innovative University, Semey city

Mailing address: Index 071400, Semey, st. Abay 94

cells. ph: 87753993850

Comparative legal analysis of the competent authorities in the use and development of renewable energy sources of foreign countries.